

Історія української культури

Витоки української культури. Матеріальна та духовна культура слов'янського світу

Ітис.н. е.

Лекція 1

Доц. Бадєєва Л.І.

Факультет навчання іноземних громадян,
кафедра українознавства, ХНУРЕ

Мета і завдання

- Розкрити поняття "культура", матеріальна та духовна культура.
- Ознайомитися з періодизацією історії української культури.
- Познайти з витоками української культури (мізинська стоянка, трипільська цивілізація).
- Охарактеризувати скіфо-сарматський та античний світи, їх вплив на формування української культури.
- Висвітлити матеріальну та духовну культуру давніх слов'ян.

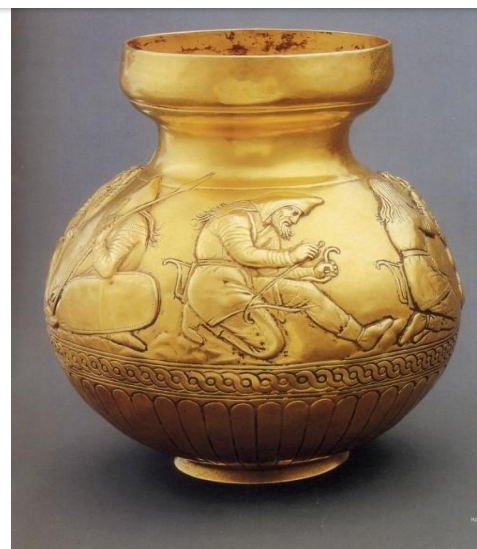
План

- 1. Вступ. Поняття культури. Періодизація української культури.
- 2. Джерела формування української культури. Антична та скіфо-сарматська цивілізації в Україні.
- 3. Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян.

Вступ. Поняття культури. Періодизація української культури.

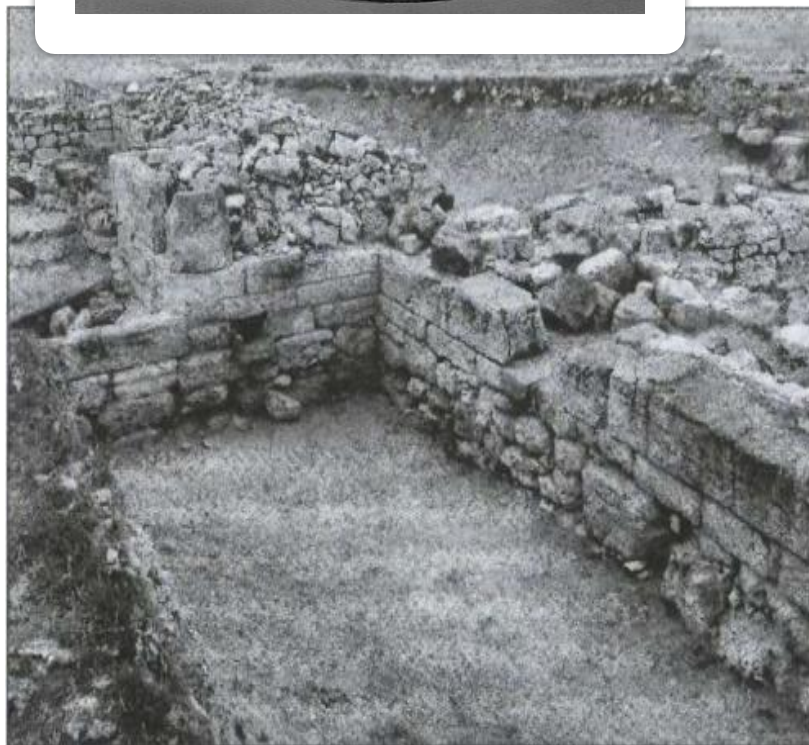
Термін «культура»

вперше зустрічається в античному світі. Його початкове значення – обробка ґрунту, внесення людиною змін у природу. Надалі термін «культура» отримав більш універсальне значення. Культура - це все, що створено людиною.

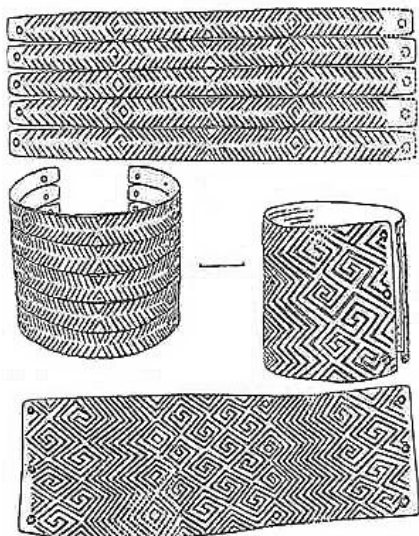
Вступ. Поняття культури. Періодизація української культури.

Культуру прийнято поділяти на матеріальну та духовну.
Матеріальна культура- це виробництво матеріальних благ.
Духовна культура включає знання, форми суспільної свідомості, мораль, право, мистецтво.

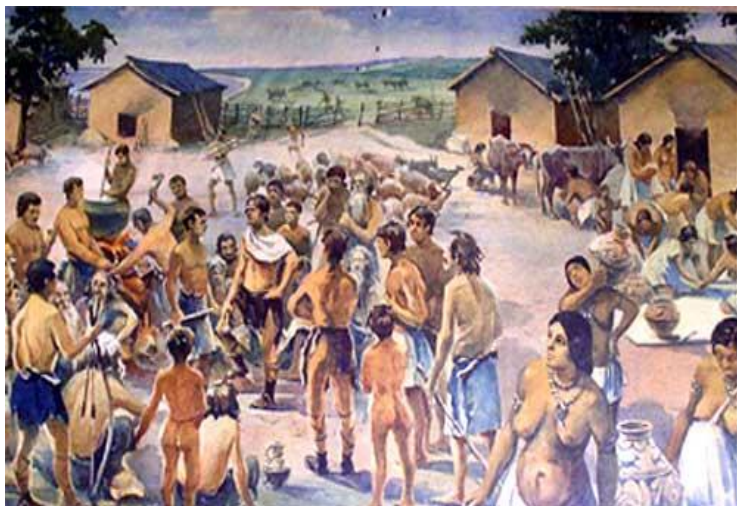

Вступ. Поняття культури. Періодизація української культури.

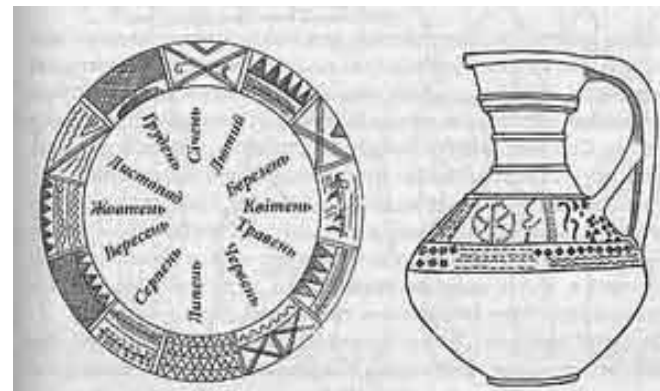
- Сучасна наука розрізняє такі основні етапи розвитку культури стародавніх слов'ян:

- мізинський

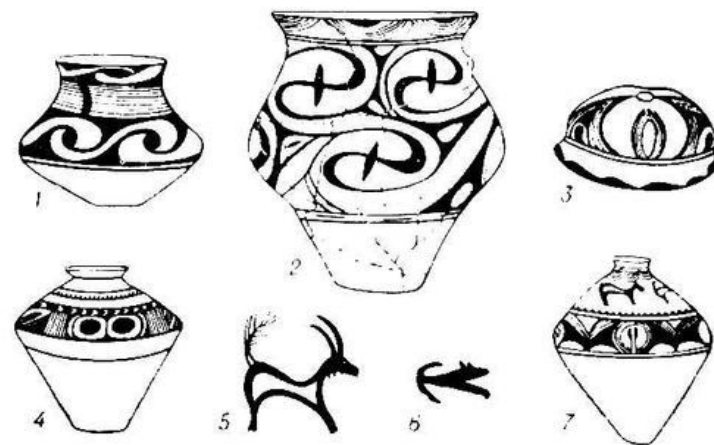
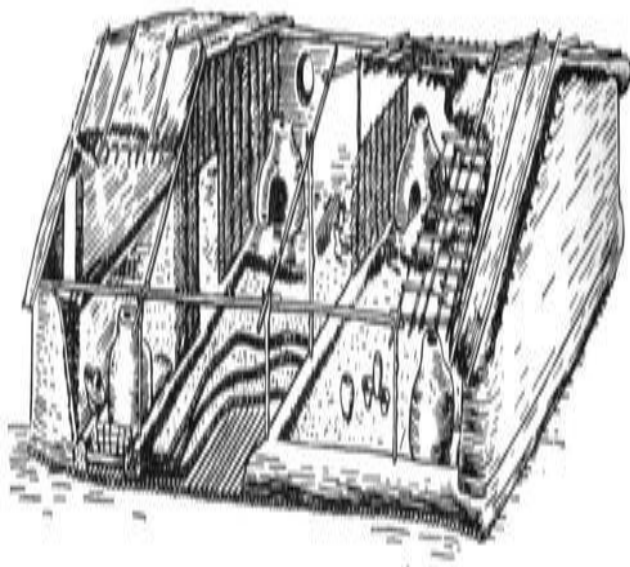
- трипільський

- черняхівський

Вступ. Поняття культури. Періодизація української культури.

Трипільська культура

Періодизація української культури

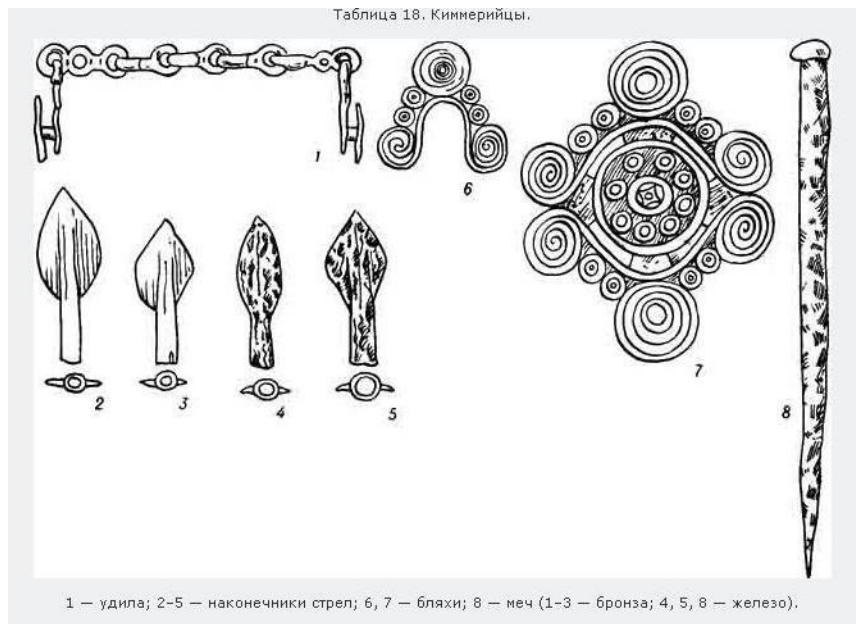
Основні етапи формування

- **1. Матеріальна і духовна культура слов'янського світу 1 тис.н.е.**
- **2. Культура Київської Русі**
- **3. Українська культура пізнього середньовіччя та початку нового часу (др. пол. XIII - серед.XVII ст.)**
- **4. Українське національне Відродження (1648-XVIII ст.)**
- **5. Українська культура епохи імперської залежності (XIX - початок XX ст.)**
- **6. Українське відродження XX ст. Культурні процеси в Радянській Україні та діаспорі.**
- **7. Українська культура на рубежі XX - XXI ст.**

Джерела формування української культури. Антична та скіфо-сарматська цивілізації в Україні.

Кімерійська культура

По цій місцевості кочували кімерійці,
яких пізніше змінили скіфи.

Предмети культури кімерійців

Джерела формування української культури. Антична та скіфо-сарматська цивілізації в Україні.

Скіфи - кочові іраномовні племена скотарів, що витіснили кімерійців та розселилися між Доном та Дунаєм.

Столиця скіфів - Кам'янське городище на
Дніпрі.

Джерела формування української культури. Антична та скіфо-сарматська цивілізації в Україні.

Війскові скіфів

Залізні вироби

Джерела формування української культури. Антична та скіфо-сарматська цивілізації в Україні.

- **Релігія та мистецтво скіфів:**
- Язичники; поклонялися Арею, богові війни; вірили в потойбічне життя.

Арей – Бог Війни.

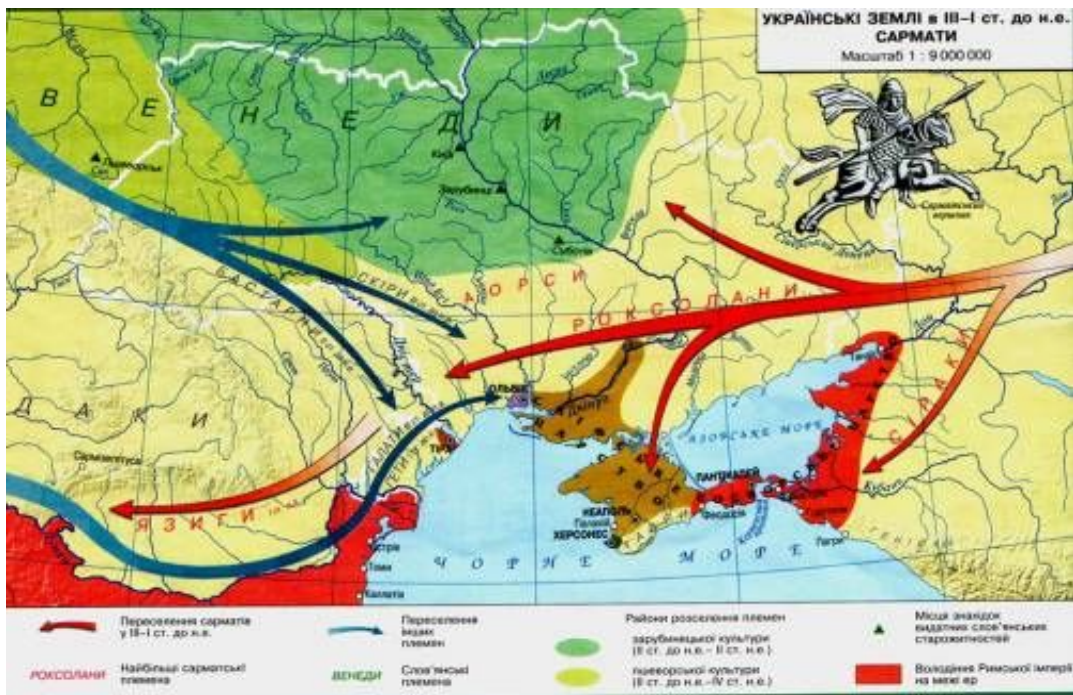
Джерела формування української культури. Антична та скіфо-сарматська цивілізації в Україні.

- У мистецтві був поширений звіриний стиль – зображення стилізованих оленів, пантер, коней, птахів і риб, фантастичних грифонів.

Джерела формування української культури. Антична та скіфо-сарматська цивілізації в Україні.

Сармати – іраномовні племена, споріднені зі скіфами, з'явилися з уральсько-поволзьких степів;

Територія розселення

Джерела формування української культури. Антична та скіфо-сарматська цивілізації в Україні.

Золота гривна з кургану Хохлач. 1 ст до н.е. — 1 ст н. е.

Сармати на території нашого краю. I ст. н.е.

Джерела формування української культури. Антична та скіфо-сарматська цивілізації в Україні.

- **Релігія та мистецтво сарматів:**
- Обожнювали сили природи, мали культ богині-матері Астарти, покровительки коней. Вірили в очисну силу вогню. Особливою магією наділяли дзеркало;
- **Пам'ятки:** найвідоміший сарматський курган – Соколова могила на Миколаївщині.

Астарта (Данте Габріель
Россетті, 1877 рік)

Джерела формування української культури. Антична та скіфо-сарматська цивілізації в Україні.

Найбільші міста: Ольвія (бл. Миколаєва), Тіра (Білгород-Дністровський), Херсонес (Севастополь), Пантікапей (Керч), Керкінітида (Євпаторія), були засновані вихідцями з міста Мілет;

Ольвія (Ὀλβία — щаслива) (Сабія, пізніше Борисфен, ще пізніше Ольвія чи Ольвіополіс) — найважливіша грецька колонія в Нижньому Побужжі, в дельті Гіпаніса (Буга) та Борисфена (Дніпра), заснована вихідцями з Мілету в 647—646 р. до н. е.

Тіра — давньогрецьке місто-держава на правому березі лиману р. Тирас (сучасна назва Дністер), на території теперішнього Білгород-Дністровського.

Джерела формування української культури. Антична та скіфо-сарматська цивілізації в Україні.

Основні заняття:
землеробство(пшениця,
городина, винорад), вино-
робство, риболовля, ремесла
(металообробка, гончарство,
ткацтво, виготовлення виробів
зі скла, дерева, кістки,
ювелірна справа). Важливе
місце посідала торгівля.

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

- На межі нової ери слов'яни розвивалися в рамках двох археологічних культур:
- 1. зарубинецької (II ст. до н.е. – II ст. н.е.)
- 2. черняхівської (III – V ст. н.е.)

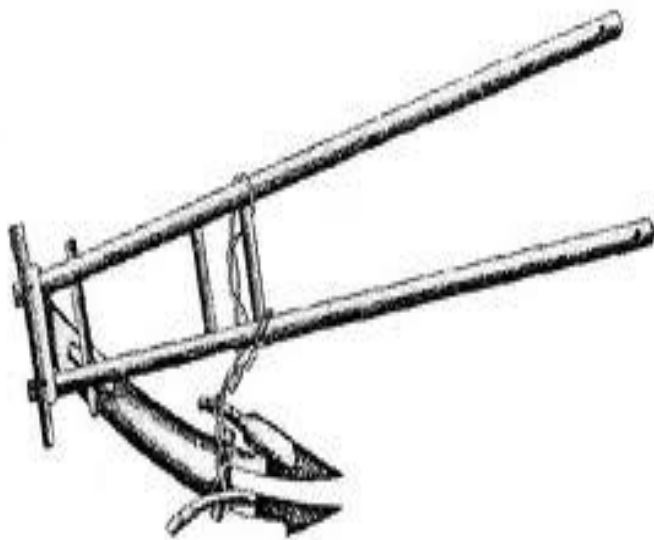
Ваза. Черняхівська культура.

Старожитності зарубинецької культури (кераміка, залізо, скло, бронза)

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

- Головним заняттям слов'ян було землеробство, хліб вважався основною стравою, називали «житом» (від слова «жити»).

3. Соха с перекладной полницей. Рисунок А.И.Гильденштедта
(Топографический журнал, т. 1, ч. II, СПб., 1804. Приложение).

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

- З часів палеоліту племена, що населяли територію сучасної України, дотримувалися **політеїзму** – тобто первісних примітивних вірувань – **тотемізму, фетишизму, анімізму** тощо. Такі вірування прийнято називати язичництвом або поганством.

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

- Як і інші давні багатобожні (політеїстичні, язичницькі) вірування, вірування давніх слов'ян були тісно пов'язані з обожненням явищ і сил природи. Кожне з них мало певне надприродне пояснення та пов'язувалось з певним божеством чи таємничою істотою.

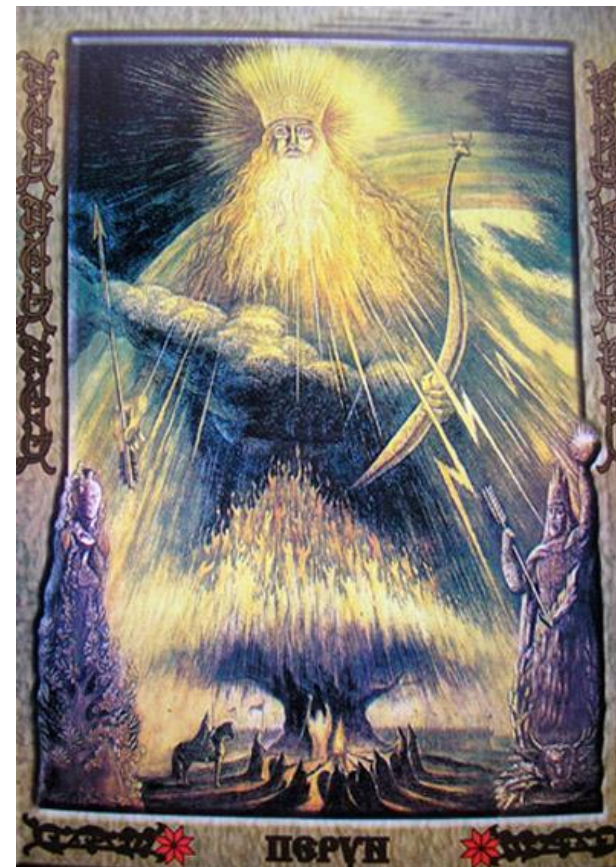
Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

- Таким чином сили природи уподібнювались людям, набували певних людських рис і в такому вигляді потрапляли у казки. Таким чином з'явилися поняття богів, янголів, демонів, чортів, водяників, мавок, русалок тощо. Люди відкрили невидимий світ, пов'язаний зі світом видимим.

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

- Слов'яни вірили у багатьох богів. Сучасні вчені мають думку, що язичницькі боги, яких вважають виявом початкової міфології, насправді були уявленнями наших предків про Всесвіт. Першоджерелами Всесвіту вважали вогонь та воду. Більшість язичницьких богів слов'ян відомі з народної творчості: пісень, колядок.

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

- Перун — згадується у текстах договорів з Візантією, де йде мова про клятву воїнів Русі іменами Перуна і Волоса. В перекладі означає блискавка, був богом князівської дружини, всі міфи про Перуна, що збереглися в Україні, змальовують його стрільцем.

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

- За міфами Сварог навчив людей добувати вогонь, обробляти залізо та ще багатьом корисним ремеслам. (Чимось його можна порівняти з грецьким Прометеєм) Також Сварог є батьком іншого відомого слов'янського бога – Дажьбога.

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

- Дажьбог – один з улюблених слов'янських богів. Чому? Просто Дажьбог по іншому ще називався Дайбог, себто бог, який дає. Також Дажьбог – бог сонячного світла, тепла, урожаю. Коли прийшло християнство, багато простих слов'ян не хотіли так просто відмовлятися від поклоніння Дажьбогу і він навіть став поступово зливатись з образом Ісуса Христа.

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

Стрибог - бог вітру (вихору, бурі), точніше, дід і володар вітрів.

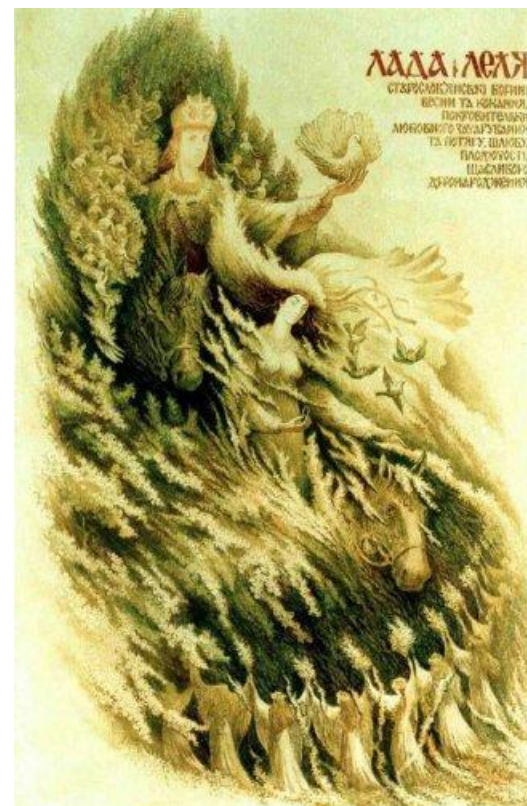
Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

- Велес – досить популярний бог. За слов'янськими віруваннями Велес був шефом підземного царства та покровителем померлих. Також Велес володів магічною силою, яка керувала людьми, як живими, так і мертвими. Від імені цього бога до нас пішли такі слова, як "веліти", "володіти", "влада". Велес – бог-володар, бог мудрості та сили.

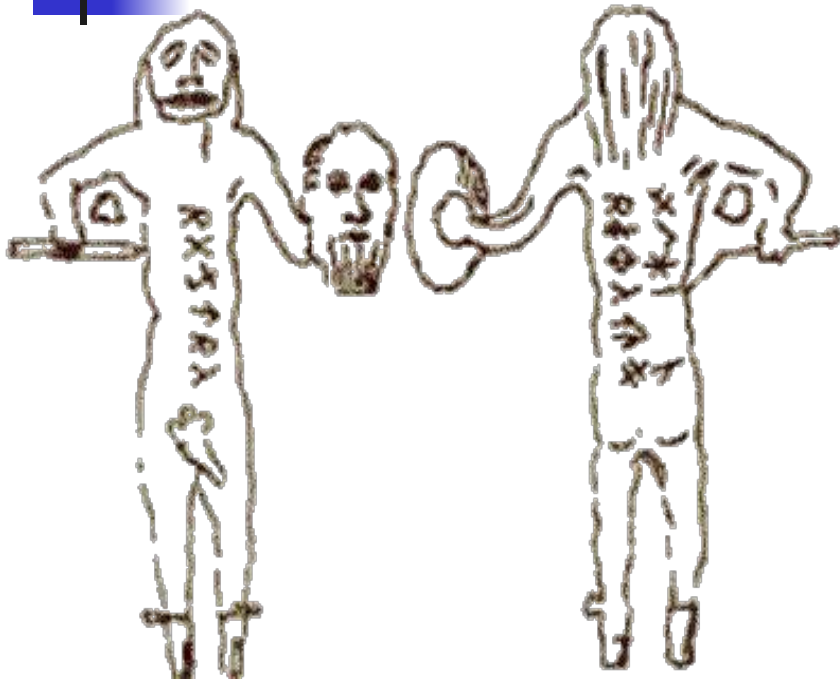

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

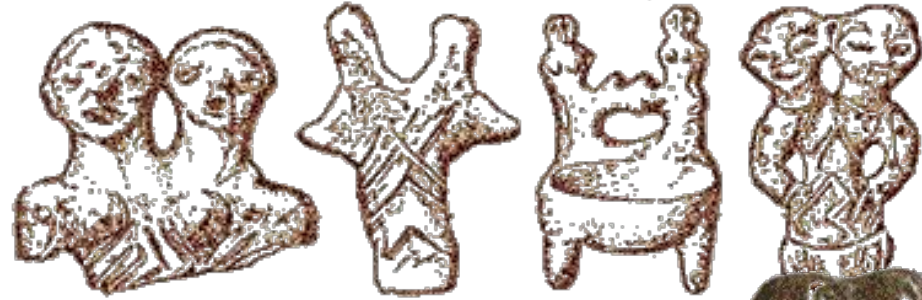
- Прекрасна жіноча половина богів слов'янського пантеону представлена богинями Ладою та Лелею. Лада – богиня кохання, шлюбу, покровителька жінок та материнства. Леля донька Лади, богиня покровителька незаміжніх дівчат, весни та першої зелені. Її ім'я в нашій мові пов'язане з такими дитячими словами як "Ляля", "лялька", "леліяти

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

Род – творець всього.

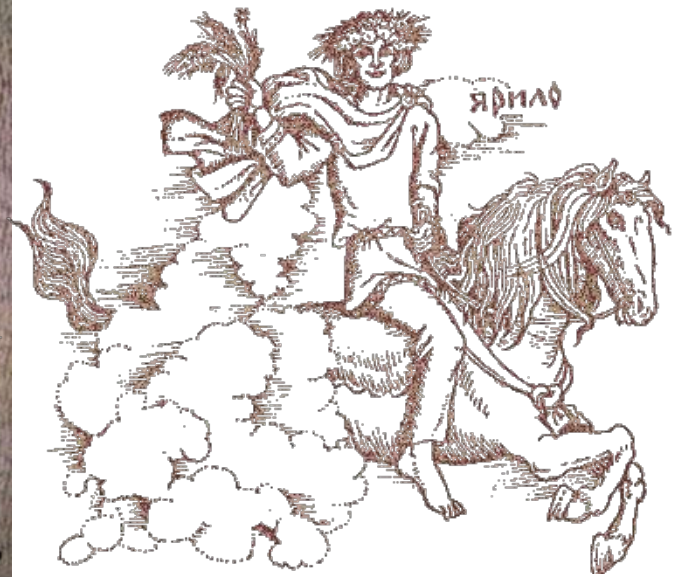

Рожаниці – богині долі

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

Яріло — східнослов'янський міфологічний персонаж, що символізував Сонце.

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

Святовид – покровитель плодів та війн.

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

Мокош - богиня материнства, милосердя, щастя і нещастя, жіночої половини, гадань, рукоділля, покровителька джерел і святих колодязів, врожаю, охоронниця корів.

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

Тригла́в — божество слов'ян, а точніше божественний принцип триєдності світу.

Матеріальна культура, світогляд і мистецтво давніх слов'ян

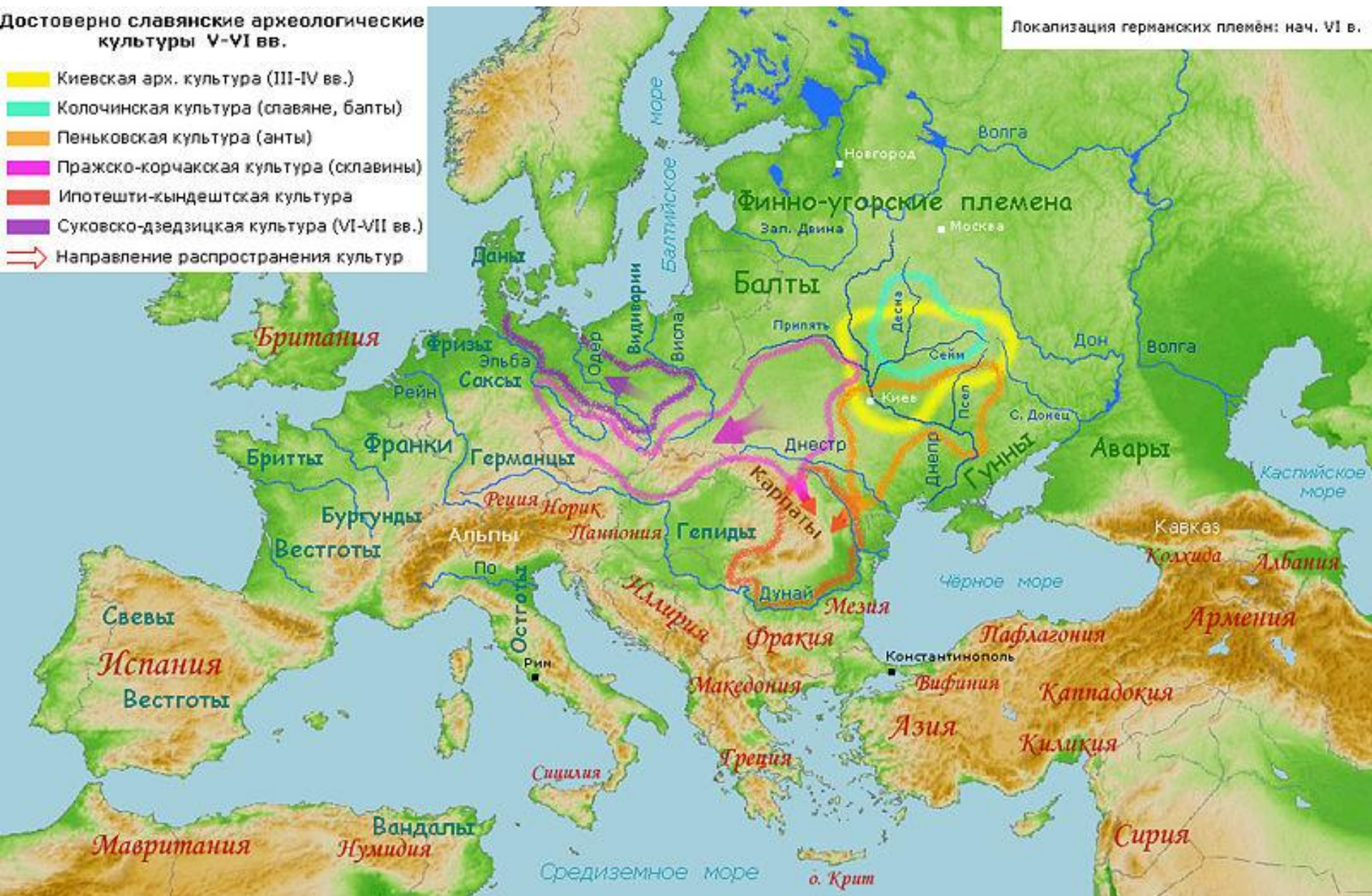
Марá (Марена) — Богиня Наві, темної ночі, страшних сновидінь, привидів, хвороб (мору), смерті.

Достоверно славянские археологические культуры V-VI вв.

- Киевская арх. культура (III-IV вв.)
- Колочинская культура (славяне, балты)
- Пеньковская культура (анты)
- Пражско-корчакская культура (склавины)
- Ипотешти-кындештская культура
- Суковско-дзедзицкая культура (VI-VII вв.)
- Направление распространения культур

Локализация германских племён: нач. VI в.

Висновок

Таким чином, в складних історичних умовах слов'яни України створили самобутню культуру, що стала основою їх консолідації, виникнення держави, збереження і примноження духовних традицій. Слов'янська культура I тис. н.е. формувалася на основі місцевих традицій, вбираючи в себе культурний досвід інших народів. Культура слов'ян характеризується цілісністю і самобутністю. На її основі виникла Київська Русь.

Література

- 1.Абрамович С. Д. Світова та українська культура / С. Д. Абрамович. – Львів: Світ, 2004. – С. 260–267, 271–284.
- 2.Кордон М. В. Історія української культури: Навч. посібник / М. В. Кордон. – Львів: Магнолія, 2011. – С. 24–57.
- 3.Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За заг. ред. А. В. Яртися, С. М. Шендрика, С. О. Черепанової. – Львів: Світ, 1994. – С.272–287.
- 4.Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – К.: АртЕк, 1999. – С. 38–55, 92–102, 104–119.
- 5.Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій / А. К. Бичко, Б. І. Бичко, Н. О. Бондар та ін. – К.: Либідь, 1992. – С. 163–170.
- 6.Українська та зарубіжна культура: Навч. посібник / За ред. Л. Є. Дещинського. – [4-те вид., перероб. і допов.]. – Львів: Бескид Біт, 2005. – С. 51–56, 75–85.